

Aistė MORKŪNAITĖ-
LAZAUSKIENĖ

*Kauno savivaldybės
ir centrinės valdžios
santykiai
(1918–1931)*

Kaunui tapus laikinąja sostine, politinio ir visuomeninio gyvenimo centru, čia persikėlė centrinės valdžios įstaigos, susikoncentravo besikurianti administracija, kariuomenės daliniai. Valstybės kūrimo darbai vyko labai sudėtingomis sąlygomis. Daugelis lenkų, žydų ar rusų labai nepatikliai žiūrėjo į lietuvių siekį kurti savo valdžios institucijas. Pasak amžininkų, „visur ir visame kame visa, kas lietuviška, neigė ir ironizavo, ir daugelį kartų tiesiog viešai į akis pašiepdavo mūsų karius ir valdininkus“.¹ Ironija ir pašaipą centrinei valdžiai buvo juntama ir Kauno savivaldybėje, kurioje lietuviai iki 1931 m. nesudarė daugumos. Tiesa, jų procentas miesto taryboje augo: 1918 m. – 16,9 %, 1921 m. – 34,5 %, 1924 m. – 38,6 %. Lenkų procentas atitinkamai sudarė – 42,3 %, 30,9 %, 22,9 %, žydų – 31 %, 25,5 %, 31,4 %.²

Istoriografijoje dėmesio Kauno savivaldybės ir centrinės valdžios institucijų santykiams beveik neskirta. Jie šiek tiek atspindėti nagrinėjant kitus Kauno savivaldybės funkcionavimo aspektus³. Šio straipsnio tikslas – apžvelgti, kaip klostėsi savivaldybės ir centrinės valdžios institucijų (Vidaus reikalų, Finansų,

¹ Gužas. Atsiminimai iš Kauno komendantūros darbų 1919 m. sausio–kovo mėn., *Karo archyvas*, Kaunas, 1925, t. I, p. 196.

² A. Morkūnaitė, Rinkimų kampanijos į Kauno miesto savivaldybę 1918–1934, *Kauno istorijos metraštis*, Kaunas, 2000, t. 2, p. 112–121.

³ J. Aničas, *Jonas Vileišis 1872–1942. Gyvenimo ir veiklos bruožai*, Vilnius, 1995; P. Jannauskas, Lietuviškasis lūžis (kalbų varžybos Kauno savivaldybėje 1918–1928 metais), *Darbai ir dienos*, Kaunas, 2003, nr. 34, p. 33–47; A. Morkūnaitė-Lazauskienė, Pirmieji Kauno miesto tarybos rinkimai (1918 m.), *Kauno istorijos metraštis*, Kaunas, 2002, t. 3, p. 105–117.

Krašto apsaugos ministerijų, apskrities viršininkų ir karo komendantų santykiai, kokie buvo pagrindiniai nesutarimai ir dėl ko jie kilo, atkreipiant dėmesį į susirašinėjimo kalbos detales, stilių. Straipsnis parašytas remiantis archyviniais dokumentais, saugomais Lietuvos centrinio valstybės archyvo (LCVA) VRM Savivaldybių departamento (f. 379), Ministrų Kabineto (f. 923) bei Kauno apskrities archyvo (KAA) Kauno miesto savivaldybės (f. 219) fonduose, bei to meto periodine spauda.

Kauno miesto savivaldybė kaip institucija turėjo galias tradicijas. Buvo nusistovėjusi susirašinėjimų su įvairiomis tarnybomis tvarka, pati savivaldybės struktūra. 1918 m. atkurti tam tikri padaliniai, pvz., ūkio skyrius, finansų, miesto turtų ir kt. Miesto taryba, valdyba ir kai kurie savivaldybės skyriai dirbo tame pačiame rotušės pastate, kaip ir ankstesniųjų laikų savivaldybininkai. Miesto taryboje darbavosi ir buvusios dūmos nariai. Antai iš lenkų sąrašo į miesto tarybą išrinktas Bžozovskis, kuris cariniais laikais buvo „miesto galva“ – burmistras. Galima spėti, kad kai kurie savivaldybės tarnautojai buvo dirbę ir „rusų laikais“. Galų gale iki Savivaldybių įstatymo išleidimo miestai turėjo vadovautis dar cariniais 1892 m. miestų įstatymais (Городовое положение). Tuo tarpu nepriklausomos Lietuvos valdžios aparatas, įvairios ministerijos ir kitos institucijos buvo kuriamos visiškai tuščioje vietoje ir labai nepalankiomis – karo sąlygomis. Nebuvo ir patyrusio personalo. Trūko laiko viską sustyguoti, sužiūrėti, išsiaiškinti. Galbūt iš čia tas „prityrusios“ savivaldybės ir „naujokės“ Lietuvos valdžios priešinimas.

Pirmoji kibirkštis tarp centrinės valdžios ir pradėjusios kurtis miesto savivaldybės išsiziebė dar 1918 m. lapkritį. Tuomet iš „centro“ atsiųstas vyriausybės įgaliotinis dr. Rokas Šliūpas buvo sutiktas nepalankiai, apkaltintas suardęs santykius tarp Kauno tautų ir praktiškai nušalintas nuo rinkimų į Kauno miesto tarybą organizacinio darbo.⁴ Rašte Vidaus reikalų ministerijai R. Šliūpas pažymėjo, jog rinkimų organizacinis komitetas susidėjo iš partijų atstovų, pripažįstančių Lietuvos nepriklausomybę, „vien lenkų atstovai aiškiai neparodė savo fizionomijos (...), o viešuose mitinguose stengėsi pabrėžti, kad jie Valstybės Tarybos nepripažįsta, nes esanti vokiečių sudaryta“. Ir nors žydai, anot jo, žadėjo remti Lietuvos valstybės siekius, vis dėlto komiteto dauguma buvo linkusi dirbti neatsižvelgdama į Valstybės Tarybą.⁵ Matyt, dr. Šliūpo pranešimai Ministrų kabinetui ir tai, kad Kauno miesto taryba susiorganizavo „iš apačios“, įvairiataučių visuomeninių grupių iniciatyva, priverstė vyriausybę net suabejoti dėl naujai išrinktos (1918 m. gruodžio 18–19 d.) miesto tarybos lojalumo Lietuvos valstybei. 1919 m. sausio 8 d. Ministrų kabinetas paragino miesto tarybos atstovus „legalizuotis“, išsirinkti miesto prezidentą, valdybą ir pan.⁶

⁴ A. Morkūnaitė-Lazauskienė, *Pirmieji Kauno...*, p. 109.

⁵ Ten pat.

⁶ Vidaus reikalų ministro 1919 01 08 raštas Kauno miesto tarybai. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 379, ap. 2, b. 81, l. 50.

Kadangi centrinės valdžios įtaka savivaldybėms, ypač miesto, pirmaisiais valstybės kūrimosi mėnesiais buvo minimali, ne viskas vyko pagal vyriausybės nurodymus. Jau pirmaisiais nepriklausomybės metais buvo pastebimas Kauno miesto tarybos siekis demonstruoti savo autonomiškumą. 1919 m. spalį Savivaldybių įstatymas nustatė vietos savivaldos institucijų priežiūrą. Ją vykdė net kelios centrinės valdžios institucijos: apskrities viršininkas, Savivaldybių departamentas, vidaus reikalų ministras, Ministrų kabinetas. Iškilus ginčams tarp savivaldybės ir minėtų institucijų, buvo galima kreiptis į teisumą (apygardos teismo nutarimai galėjo būti apskūsti Vyriausiajam tribunolui). Apskričių teises turinčių miestų (toks buvo Kaunas) priežiūra buvo vykdoma teisėtumo (ar sprendimai teisėti) ir funkcionavimo (ar laiku atlieka pavestus uždavinius) požiūriais.

Atrodo, kad kartais Kauno miesto valdyba nevengė ginčytis su centrinės valdžios atstovais. Kai kuriuose savivaldybės raštuose jaučiama panieka centrinei valdžiai, kurios institucijos nesugeba iki galo preciziškai atlikti savo darbo, palieka klaidų ar nežino savo kompetencijos ribų. Pavyzdžiui, Kauno savivaldybininkai pasipiktino Vidaus reikalų ministerijos raštu dėl gatvių pavadinimų keitimo ir atsakė, jog, remiantis 1892 m. įstatymu, „miesto gatvių pavadinimai yra išimtinai Miesto tarybos teisė ir todėl Miesto valdyba į Ministerijos pasiūlymus žiūri kaipo į pageidavimus, kuriuos ji įneš Tarybos peržiūrėjimui“.⁷ Taigi, ministerija paraginta nesikišti.

Apie prastą Vidaus reikalų ministerijos darbą galima sužinoti ir kitame rašte, nors ir tarp eilučių⁸. Čia matyti, kad nors Vidaus reikalų ministerija (tiksliau Savivaldybių departamentas) ir ragino Kauno savivaldybę surengti naujus miesto tarybos rinkimus 1920 m., tačiau pačios rinkimų tvarkos nebuvo labai aiškiai reglamentavusi, Savivaldybių įstatyme buvo spragų ir neaiškumų. Kauno miesto tarybos nariai siekė išnagrinėti tuos neaiškumus, kurie lietė Kauno savivaldybės rinkimus, t. y. apskrities savivaldybės narių dalyvavimas rinkimų komisijoje, miesto dalinimas balsavimo apylinkėmis, kariuomenės dalinių, dislokuotų mieste, dalyvavimas rinkimuose ir pan. Rašte nurodytas dar vienas Vidaus reikalų ministerijos neapsižiūrėjimas – pagal įstatymą išrinktų tarybų kadencija turėjo baigtis 1920 m. gruodžio 31 d. Kadangi Kauno miesto tarybos rinkimų organizavimas užsitęsė, tai jos kadencija būtų trukusi 6 mėnesius. Suprantama, kad toks trumpas tarybos egzistavimo laikas būtų tik trukdęs normaliam savivaldybės darbui. Pusmečio kadencija būtų sukėlus ir dar vieną problemą, susijusią su valdybos formavimu. Kadangi valdybos nariai negalėjo užsiimti kita veikla, dirbti kitoje tarnyboje, tai buvo spėliojama, ar atsiras norinčių mesti savo veiklą ir eiti dirbti į valdybą tik šešis mėnesius.

⁷ Kauno miesto valdybos prezidiumo 1919 03 29 raštas VRM. *LCVA*, f. 379, ap. 2, b. 81, l. 115.

⁸ Kauno miesto valdybos prezidiumo 1920 05 19 raštas VRM savivaldybių departamentui. *LCVA*, f. 379, ap. 2, b. 189, l. 140–141.

Miesto valdybos ir centrinės valdžios susirašinėjimo kalba stebina. Kai kuriuose raštuose jaučiama įtampa: pavyzdžiui, valdyba piktinasi, kad „Vidaus reikalų ministerijos įstaigos susirašo su valdyba ne kaip kitaip, o įsakymų tone (...), todėl prašo pono ministerio teiktis pranešti minėtoms valstybės įstaigoms, kad jos susirašintų tone, atitinkamame rinktos visuomeninės įstaigos vertybei“.⁹ Kitame rašte vidaus reikalų ministrui prezidiumo nariai skundėsi dėl miesto teatro (priklausiusio savivaldybei) ložių. Juos papiktino miesto karo komendanto pranešimas, jog 2 teatro ložės rezervuojamos Valstybės Tarybos ir Ministrų kabineto nariams, be to, 4 vietos komendantūrai. Toks reikalavimas (o ne prašymas) buvo suprantamas kaip visiškas nesiskaitymas su savivaldybe. Savivaldybės prezidiumas (beje, be lietuvių atstovo) rašė: „Vyriausybei norint miesto teatre miesto savivaldybės loža naudotis, Valdybos prezidiumas noriai sutiktų su tuo, jeigu į jį kreiptųsi tam tikroje formoje“¹⁰. Rašte pažymėta, kad ir anksčiau vyriausybė užimdavo ložę be jokio išankstinio susitarimo arba „sulyg rašteliu“. Šis savivaldybės pareiškimas supykde vidaus reikalų ministrą Aleksandrą Stulginskį – jo atsakymas buvo trumpas: „į tokia forma ir tonu rašytus raštus atsakinėti Vidaus reikalų ministerija negali“¹¹. Panašių iššveidimų dėl tono ar etiketo būta ir kiek anksčiau. Štai 1919 m. sausio 7 d. Ministrų kabinetas svarstė paskolos davimo Kauno miestui galimybę. Prekybos ir pramonės ministras Jonas Šimkus atkreipė dėmesį, kad miesto tarybos atstovai kreipėsi į vyriausybę ne su prašymu, o su „pranešamuju raštu“.¹²

Paskelbus karo padėtį, į Kauną, kaip ir į kitas apskritis, buvo paskirti karo komendantai. Ypatingieji valstybės apsaugos įstatai jiems suteikė plačias teises¹³. Karo komendantai galėjo sustabdyti valstybės ar savivaldybių civilinių įstaigų valdininkų įsakymų vykdymą, patys leisti vietos tvarką reglamentuojančius įsakus ir t. t. Taigi karo komendantų ir savivaldybių kompetencija tam tikrose srityse kirtosi, sukeldama savivaldybių nepasitenkinimą. Kaune karo komendanto pareigas ėjo (1918–1920) kapitonas Mikuckis, pasižymėjęs kova su „antivalstybiniais gaivalais“¹⁴.

Kauno miesto valdyba siekė išsiaiškinti karo komendanto kompetencijos ribas ir tikslinoti, ar nėra atšaukti Miesto savivaldybių 1892 m. įstatai.¹⁵ Galima spėti, kad santykiai tarp miesto tarybos ir karo komendanto buvo įtempti. Atrodo, kad karo komendantas reikalavo miesto valdybos pateikti jam savival-

⁹ Soloveičiko 1919 06 05 raštas VRM, LCVA, f. 379, ap. 2, b. 81, l. 245.

¹⁰ Kauno miesto valdybos prezidiumo 1919 04 05 raštas vidaus reikalų ministrui. LCVA, f. 379, ap. 2, b. 81, l. 212.

¹¹ VRM Savivaldybių departamento 1919 04 13 raštas Kauno miesto valdybai. LCVA, f. 379, ap. 2, b. 81, l. 260.

¹² Ministrų kabineto 1919 01 07 protokolai. LCVA, f. 923, ap. 1, b. 24, l. 250.

¹³ Ypatingi valstybės apsaugos įstatai, *Laikinosios Vyriausybės Žinios*, 1919 04 04.

¹⁴ Gužas. Atsiminimai iš Kauno komendantūros..., p. 193.

¹⁵ Kauno miesto valdybos 1919 03 [02 – A. L.] 27 raštas krašto apsaugos ministrui. *Kauno apskrities archyvas* (toliau – KAA), f. 219, ap. 1, b. 34, l. 167.

dybės veiklos ataskaitas, nes tame pačiame rašte teirautasi, ar „karo stovis duoda Komendantui teisės reikalauti iš miesto valdybos jos veikimo apyskaitos“.¹⁶ Netrukus savivaldybė buvo nuraminta, kad „miesto taryba savo veikime nėra varžoma ir visai neprivalo teikti žinių Karo komendantui apie savo posėdžius: ji pildo visus teisėtus karo komendanto įsakymus ir suteikia jam pagalbą darbuose. Jeigu būtų karo komendanto paprašyta, tai, žinoma, reikia pristatyti priverčiamųjų įsakymų nuorašai“¹⁷.

Kitas dalykas, dėl kurio susirūpino miesto taryba, buvo karo komendanto nurodymas milicijai rinkti nuo bilietų į pasilinksminimo įstaigas mokesčių (10 %), kurių miesto reikmėms jau buvo numaćiusi pati savivaldybė. Miesto valdyba, pasipiktinusi tokiu veiksniu, kreipėsi į finansų ministrą, prašydama išaiškinti, ar karo padėtis leidžia komendantui įvesti mokesčius ir „ar galima bausti piliečius už nepildymą įstatymo, kuris nebuvo viešai paskelbtas?“¹⁸

Taigi karo komendanto kompetencijos apibrėžimo neaiškumas ir kišimasis į miesto reikalus gerokai įaudrino abiejų institucijų santykius. Dabar sunku atsakyti, ar iš tikrųjų miesto valdybai taip rūpėjo gauti medžiagą trispalvei pasiūti, ar susirašinėjimas su karo komendantu šiuo klausimu tebuvo įtemptų santykių išraiška. Pirmasis raštas, kuriuo komendantas prašomas gauti 3 vėliavas (rotušei, valdybai ir miesto teatrui), datuotas 1919 m. kovo 17 d.¹⁹ Nepraėjus nė mėnesiui, balandžio 11 d. miesto prezidiumo narys Maksas Soloveičikas savo rašte karo komendantui demonstratyviai pabrėžė, jog valdyba *jau ketvirtą kartą* prašo komendanto atsiųsti valstybinę vėliavą (medžiagos)²⁰. Šį kartą sulaukta komendanto prieraišo, kad vėliavos tuoj bus atsiųstos.

Ministerijų, kitų valstybės institucijų neturtas, apskritai prasta valstybės finansinė padėtis 1919 m. buvo akivaizdi. Savivaldybės vadovai jautė nuoskauđą, kad valdžia, rekvizavusi savivaldybei priklausiusį nekilnojamąjį turtą, už jį nesumoka. Vienas tokių pastatų – komercijos mokykla, kurios patalpas miesto taryba siekė suteikti vidurinei mokyklai, taip pat kai kurių kareivinių pastatai. Savivaldybė skundėsi, kad centrinė valdžia buvo rekvizavusi Nemuno salą su uostu. Nesiskaitymu su savivaldybe laikyta ir tai, kad centrinė valdžia be jokio abipusio susitarimo naudojo siaurąjį geležinkelį, kuris, anot savivaldybininkų, priklausė miestui. Į visas šias pretenzijas ir prašymus centrinė valdžia neatsi-

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Vidaus reikalų ministro J. Vileišio 1919 03 01 raštas Kauno miesto valdybai. *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 41, l. 8.

¹⁸ Kauno miesto valdybos prezidiumo nario 1919 03 26 raštas finansų ministrui. *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 46, l. 7.

¹⁹ Kauno miesto valdybos prezidiumo nario M. Soloveičiko 1919 03 17 raštas Karo komendantui. *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 34, l. 8.

²⁰ Kauno miesto valdybos prezidiumo nario M. Soloveičiko 1919 04 11 raštas Karo komendantui. *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 34, l. 44.

žvelgė.²¹ Net ir dėl smulkesnio turto įvykdavo nesusipratimų. Kauno miesto valdyba bandė atgauti iš Vidaus reikalų ministerijos savo nuosavybę – posėdžių kėdes, kurias miesto taryba paskolino Vidaus reikalų ministerijai per savivaldybių atstovų suvažiavimą.²² Galima spėti, kad seniesiems rusiškosios dūmos nariams tokia ministerija negalėjo turėti didelio autoriteto, – galbūt tai dar viena priežastis, kodėl ne į visus ministerijos reikalavimus buvo reaguojama.

Kai kurių vidaus reikalų ministro ar ministerijos reikalavimų tiesiog nebuvo paisoma. Vienas tokių atvejų – miesto prezidento (burmistro) rinkimai. Pagal pirmuosius centrinės valdžios nurodymus vykdomąja miesto savivaldybės institucija turėjo būti miesto prezidentas (burmistras) ir jo „draugas“ (t. y. pavaduotojas) bei valdyba. Tuo tarpu Kaunas buvo vienintelis miestas, kuriame 1918–1919 metais vietoje prezidento instituto miesto taryba buvo išsirinkusi prezidiumą. Jį sudarė 4 atstovai – lietuvis Juozas Vokietaitis, lenkas Mychalas Junovičius, žydas Maksas Soloveičikas ir vokiecis Paulas Medemas. Įdomu tai, kad kiekvienas prezidiumo narys kas savaitę, rotacijos būdu, pirmininkavo miesto valdybos (valdyboje dirbo 6 nariai) posėdžiuose, vadovavo visiems reikalams, pasirašinėjo raštus²³. Ir nors būta raginimų išsirinkti vieną prezidentą (burmistrą), jų nepaisyta. Toks neklusnumas pykdė centrinę valdžią. Kauno miesto ir apskrities viršininkas paskelbė paskutinį terminą (1919 m. birželio 15 d.), kai jau turėjo būti išrinktas miesto prezidentas, kitu atveju burmistrą žadėjo skirti Vidaus reikalų ministerija²⁴. Trūkstant dokumentų nepavyko išsiaiškinti, kiek laiko truko toks „beprezidentmetis“. Nėra duomenų, kad Vidaus reikalų ministerija būtų tesėjusi savo pažadą ir paskyrusi Kauno savivaldybės prezidentą. Tačiau raginimai paleisti ir perrinkti miesto valdybą ar net ir tarybą aptinkami būtent tuo pačiu metu – 1919 m. birželio mėnesį.

1919 m. spalio 28 d. buvo paskelbtas Savivaldybių įstatymas, kuriuo nustatyta, jog miesto taryba renka vykdomosios valdžios instituciją – miesto valdybą. Valdybos pirmininkas vadinamas burmistru. Jo kompetencijai priklauso pirmininkauti miesto tarybos posėdžiams, skirti ir atleisti savivaldybės tarnautojus, atstovauti miesto savivaldybei ir administracijos įstaigoms, pasirašinėti savivaldybės sutartis ir spręsti kitus klausimus. Kauno miesto taryba ir toliau nepaisė įstatymo – burmistras nebuvo renkamas ir antrosios kadencijos (1920 m. liepa – 1921 m. birželis) metu. Pirmąjį miesto burmistrą išrinko tik trečiosios kadencijos miesto taryba – 1921 m. rugsėjo 30 d. juo tapo Jonas

²¹ Pirmosios Kauno miesto tarybos 1918–1920 m. darbų apžvalga. *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 562, l. 137.

²² P. Janauskas, *Lietuviškasis lūžis...*, p. 36.

²³ Kauno miesto valdybos prezidiumo nario P. Medemo 1919 02 06 raštas vidaus reikalų ministrui. *LCVA*, f. 379, ap. 2, b. 81, l. 120.

²⁴ Apskrities viršininko Vaiciuškos 1919 05 23 raštas Kauno miesto valdybai. *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 43, l. 84.

Vileišis (Kauno burmistru dirbęs 1921–1933 metais).²⁵ Iki tol valdybai (jau nebe valdybos prezidentui) pasikeisdami pirmininkavo trijų pagrindinių frakcijų atstovai.²⁶

Tai, kad Kauno savivaldybėje iki 1921 m. nebuvo renkamas burmistras, istoriografijoje vertinama vienareikšmiškai – kaip nesugebėjimas susitarti („dėl tautinių frakcijų nesutarimo miesto burmistras nebuvo renkamas“)²⁷, tačiau ši atvejį galėtume vertinti ir atvirkščiai – kaip įvairiautės tarybos sugebėjimą pasiekti kompromisą ir susitarti. Panaši patirtis panaudota ir vėliau, jau ne valdyboje, o taryboje. Įsigalėjo tradicija, jog pirmus metus tarybos posėdžiams pirmininkaudavo lietuviai, o pavaduotoju būdavo žydas, antrus metus pirmininkaudavo žydas, pavaduodavo lenkas. Į įvairias komisijas dažniausiai taip pat buvo renkami nariai iš kiekvienos frakcijos.

Dar viena sritis, kurioje savivaldybė nenorėjo paklusti centrinės valdžios reikalavimams, kartu ir įstatymams, o ginčai tarp šių institucijų tęsėsi beveik visą dešimtmetį, tai lietuvių kalbos vartojimas. Pirmaisiais savivaldybės gyvavimo metais savivaldybės raštinėje, posėdžių salėje ir kt. buvo vartojama rusų kalba kaip „visiems suprantama“. Savivaldybės skelbimai, įvairūs vieši įsakai kurį laiką buvo rašomi ne tik lietuvių, bet ir vietinėmis kalbomis. Lietuvių kalba sau kelią skynėsi gana sunkiai. Centrinės valdžios atstovai bandė kontroliuoti padėtį, tačiau ne visada jų nurodymų buvo paisoma.

Pirmasis aplinkraštis, kuriuo Vidaus reikalų ministerija ėmėsi reguliuoti lietuvių kalbos vartojimą savivaldybėse, išleistas 1919 m. vasario 27 d. Jame tuometinis vidaus reikalų ministras ragino savivaldybių darbe vartoti tik lietuvių kalbą, griežtai pasisakydamas prieš rusų, kaip grobikų, kalbą. Kauno miesto taryba, reaguodama į aplinkraštį, kovo 22 d. nutarė kontraktus rašyti lietuvių kalba, pasamdė vertėją, tačiau miesto tarybos posėdžių protokolai ir toliau buvo rašomi rusų kalba.²⁸

Pasitaikydavo, kad net ir į valstybines valdžios institucijas miesto savivaldybės skyriai rašydavo rusų kalba. Vidaus reikalų ministro Jono Vileišio pozicija tokiais atvejais buvo griežta: jis smerkė rusų kalbos vartojimą, atkreipdavo dėmesį į minėtą aplinkraštį ir įspėdavo, kad ateityje į rusų kalba rašytus raštus neatsakinės.²⁹ Turimais duomenimis, Vidaus reikalų ministerijos ir ministro raštai Lietuvos savivaldybėms visuomet buvo rašomi tik lietuvių kalba. Prieš laida, esą tiek aplinkraštis dėl lietuvių kalbos vartojimo, tiek Ypatingi valstybės apsaugos įstatai ministerijos (drauge ir J. Vileišio) buvo parašyti rusų kalba³⁰, kelia didelių abejonių. Manytume, jog minimi dokumentai buvo išversti į rusų

²⁵ J. Aničas, *Jonas Vileišis 1872–1942...*, p. 339.

²⁶ Ten pat, p. 338.

²⁷ J. Sireika, *Lietuvos savivaldybės ir savivaldybininkai 1918–1931*, Šiauliai, 1998, p. 22.

²⁸ P. Janauskas, *Lietuviškasis lūžis...*, p. 36.

²⁹ Vidaus reikalų ministro 1919 02 21 raštas Kauno miesto valdybai. *LCVA*, f. 379, ap. 2, b. 81, l. 89.

³⁰ P. Janauskas, *Lietuviškasis lūžis...*, p. 35.

kalbą pačioje Kauno savivaldybės raštinėje. Tai matyti kiek geriau pastudijavus braižą ir kitus raštus, kuriuose akivaizdžiai matyti vertėjo darbas.

Įdomu pasekti miesto valdybos sugebėjimus pasiteisinti, išsisukinėti iš keblios padėties. Antai į vidaus reikalų ministro priekaištą dėl vien rusiškų miesto valdybos skelbimų, iškabintų mieste, prezidiumo narys Paulas Medemas atsakė, jog miesto valdyba buvo užsakiusi skelbimus tiek lietuvių, tiek vietinėmis kalbomis, „bet kadangi paskelbimas rusų kalboje buvo atspausdintas anksčiau negu kitose kalbose, tai miesto valdyba, kad greičiau pranešti tai gyventojams, išlipdė paskelbimą rusų kalboje su tuomi, kad atspausdinus skelbimus kitomis kalbomis, tuojaus juos išlipinti“³¹. Panašūs pasiteisinimai, grindžiami laiko stoka ar techninėmis kliūtimis, buvo būdingi ne tik Kauno, bet ir kitų miestų valdyboms. Beje, Kauno pirkliai, nubausti už tai, kad nepakeitė iškabų lietuviškomis, taip pat teisinosi, jog Kauno mieste tėra trys „teplioriai“, kurie nespėja laiku įvykdyti užsakymų, „ir pas tuos pačius nėra atsakančios medžiagos, ir oras labai drėgnas“³² ir pan.

Miesto valdyba, kaip ir įvairiautė taryba, rėmė ne lietuvių, o tautinių mažumų interesus ir nenorėjo paklusti centrinės valdžios reikalavimams. Valdyba aiškino Vidaus reikalų ministerijai, kad ji jau užsakė savivaldybės iškabas lietuvių ir vietinėmis kalbomis, o ministerijos nurodymas pagaminti vien lietuviškas iškabas „nesutinka su teisėmis tautinių mažumų“.³³ Tokių pareiškimų būta ne vieno. Karo komendantui įsakius panaikinti užrašus vokiečių ir rusų kalbomis, miesto taryba parėmė minėtas tautines mažumas ir prašė vyriausybės atšaukti griežtus komendanto reikalavimus.³⁴ Kreiptasi ir į vidaus reikalų ministrą, ir į Krašto apsaugos ministeriją prašant „grąžinti iš vokiečių ir rusų tautų atimtas teises naudojimosi savo gimta kalba“.³⁵

Lietuvių kalbos vartojimas savivaldybėje buvo reglamentuotas įstatymais. Tačiau Kauno miesto taryba dar kurį laiką siekė išsaugoti rusų kalbos pozicijas ir nesilaikė Savivaldybių įstatymo punkto dėl raštvedybos lietuvių kalba, todėl kilo nemaža kova.³⁶ Apskrities viršininkui užprotestavus tarybos 1921 m. rugpjūčio 30 d. nutarimą dėl vertimo iš valstybinės kalbos, miesto valdyba kreipėsi į Savivaldybių departamentą. Šis, išnagrinėjęs klausimą, taip pat pripažino Kauno miesto tarybos sprendimą neteisėtu. Kauno miesto taryba neketino nuleisti rankų ir Savivaldybių departamento sprendimą nutarė apskusti apygardos

³¹ Kauno miesto valdybos prezidiumo nario P. Medemo 1919 03 01 raštas vidaus reikalų ministrui. *LCVA*, f. 379, ap. 2, b. 81, l. 71.

³² Kauno pirklių igaliojinių 1919 04 01 prašymas Valstybės Tarybai. *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 62, l. 15.

³³ Kauno miesto valdybos prezidiumo nario J. Vokietaičio 1919 02 15 raštas VRM. *LCVA*, f. 379, ap. 2, b. 81, l. 122.

³⁴ P. Janauskas, *Lietuviškasis lūžis...*, p. 41.

³⁵ Kauno miesto valdybos prezidiumo nario M. Junovičiaus 1919 08 28 raštas krašto apsaugos ministrui. *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 62, l. 17.

³⁶ P. Janauskas, *Lietuviškasis lūžis...*, p. 41.

teismui, sudarė specialią komisiją iš tarybos narių. Tačiau apskrities viršininkas vėl protestavo tokiam tarybos sprendimui, taigi, atėmė galimybę net kreiptis į teismą, nepaisant to, kad pagal Savivaldybių įstatymą, iškilus nesutarimams tarp savivaldybės ir Savivaldybių departamento, ginčą sprendžia teismas. Toks apskrities viršininko neapsižiūrėjimas, gal ir savo kompetencijos peržengimas, įžeidė miesto tarybą. Rašte Savivaldybių departamentui skųstasi: „Niekur veikiančiuose įstatymuose nėra pasakyta, kad koks nors administratyvinis asmuo gali užginti kaip atskiram asmeniui, taip ir įstaigai, kreiptis į teismą.“³⁷ Nežinia, kaip reikalai klostėsi toliau, ar byla pasiekė teismą, tačiau griežta centrinės valdžios pozicija, rodos, nedavė rezultatų.

Anot P. Janausko, „jungtinėmis tautinių mažumų pastangomis ir bendrais veiksmais buvo pasiekta, kad rusų kalbos pozicijos miesto savivaldybėje buvo sunkiai pajudinamos“. Tik 1925 m. Savivaldybių departamento posėdyje, kuriame dalyvavo ir miesto valdybos narys, buvo panaikintas miesto tarybos nutarimas „Dėl apyskaitos rašymo rusų kalba“ ir tuo baigėsi kova dėl lietuvių kalbos vietos savivaldybėje. Reikalavimas savivaldybės tarnautojams mokėti lietuvių kalbą jau nesukėlė tokio miesto tarybos priešinimosi, nors atleidinėti iš darbo gerai nemokančių kalbos ir neskubėta.³⁸

Būta ir kitokių, smulkesnių, savivaldybės ir centrinės valdžios nesutarimų. Antai burmistras J. Vileišis, siekdamas išsaugoti Ažuolyną miestiečių rekreacijos reikmėms, pasisakė prieš valdžios ketinimą statyti ten Seimo rūmus.³⁹ Burmistras taip pat piktinosi Ministrų kabineto sprendimu leisti Vokietijos pasiuntinybei statyti vilą prie Vytauto kalno ir kreipėsi į vyriausybę, nurodydamas tokio poelgio žalingumą.⁴⁰ Šie ir kiti panašūs klausimai buvo sąlygoti sostinės išskirtinumo. Kauno tapimas sostine lėmė spartų miesto vystymąsi, įstaigų, diplomatinių atstovybių statybą. Savivaldybei reikėjo mokėti derinti tiek miestiečių, tiek valstybės reikalus. Tokiuose ginčiuose savivaldybė gynė miestiečių interesus.

Kauno savivaldybės išskirtinumas sudarė sąlygas lietuviškai spaudai formuoti neigiamą miesto tarybos įvaizdį. Netrukus jau bet koks savivaldybės apsilėidimas buvo traktuojamas kaip nesugebėjimas dirbti todėl, kad joje „sėdi“ lenkai, žydai, rusai.

Po 1926 metų perversmo pasikeitė centrinės valdžios pozicija savivaldybių atžvilgiu, jų teisės imtos siaurinti. 1927–1928 m. pradėta rengti vietos savivaldos reforma, kuriai teisinį pagrindą suteikė 1929 metų Savivaldybių įstatymas. Jis buvo skirtas tik valsčių ir apskričių savivaldybėms, miestų savivaldą ruošianti reformuoti kitu įstatymu. XX a. 3 deš. pabaigoje centrinė valdžia negailėjo kri-

³⁷ Kauno miesto burmistro J. Vileišio 1922 01 19 raštas VRM savivaldybių departamentui. KAA, f. 219, ap. 1, b. 178, l. 13.

³⁸ P. Janauskas, *Lietuviškasis lūžis...*, p. 43–44.

³⁹ J. Aničas, *Jonas Vileišis 1872–1942...*, p. 358.

⁴⁰ Ten pat.

tikos miestų savivaldybėms kaip per daug „autonomiškom“ ir nemokančioms tvarkytis, pernelyg politikuojančioms.

Kauno savivaldybė susilaukė ypatingo dėmesio ir vėlgi dėl „nelietuviškumo“ ir priešiško tautininkų politikai. 1929 m. vidaus reikalų ministrą pasiekė jo patarėjo pranešimas apie žalingą Kauno savivaldybės administravimą. Anot J. Aničo, šis pranešimas „fariziejiškas“, o jo autorius viską „baisiai iškraipė“⁴¹. Tačiau tam reiktų gilesnių tyrimų. Pranešime rašoma: „Kauno savivaldybė yra tokia įstaiga, kurion susitelkė nelietuviškas ir dalinai nevalstybinis elementas. Visas aukštesnes vietas užėmę žydai ir lenkai, lietuviams paliktos pačios mažiausios vietos (...). Susipratę lietuviai persekiojami savo vedėjų žydu bei lenkų“⁴². Savivaldybės tarnautojai lietuviškai nekalba arba susikalba „labai nenoromis ir su panieka“.⁴³ Bendrai savivaldybės personale vyrauja socialistai: soc. demokratai, liaudininkai ir bolš. komunistai (...). Jei pasiliuosuoja žydas ar lenkas, tai į laisvą vietą priimami kiti žydai ar lenkai, o lietuviai kandidatai tuo tarpu vis laukia.“⁴⁴ Valdybos nariai kaltinti lietuvių diskriminavimu „tiek tarnyboj, tiek prekyboj“: pranešime nurodyti atvejai, kai valdyba lietuviams neišdavė prekybos patento, pelningoje situacijoje proteguodama žydus ir pan. Apskritai būtent miesto valdyba susilaukė itin daug kritikos. Valdyba „stengiasi pakenkti esamai vyriausybei ir ją diskredituoti“, veda miesto ūkį prie bankroto, bet dėl visko kaltina valdžią⁴⁵. „Opozicinių partijų šulai per savo žmones, sėdinčius miesto valdyboje (...), iš pasalų griovė Vyriausybės autoritetą, naudodama tam bedarbius ir visas teises mokesčių ir kitose srityse. Visas priemones, naudotas prieš krikščionių demokratų vyriausybės, valdyba naudoja ir dabar, turėdama tendencijas diskredituoti esamąją valdžią ir sudaryti priešingą jai opiniją.“⁴⁶

Vyriausybėje brendo planai „pažaboti“ Kauno savivaldybę. Ministras pirmininkas Augustinas Voldemaras, aptardamas savivaldybių reformą, paminėjo, kad „Kauno miesto savivaldybė bus vėl išskirta ir specialiu įstatymu tvarkoma“⁴⁷. Vis dėlto toks specialus įstatymas nebuvo priimtas. Pavyko rasti tik jo projektą („Kauno miesto savivaldybės įstatymas“).

Jau paties įstatymo rengimas rodo, kad Kaunui, kaip laikinajai sostinei, buvo skiriamas ypatingas dėmesys. Įsigaliojus šiam įstatymui, Kaunui būtų nebegalioję anksčiau veikę Savivaldybių įstatymai, skirti visai Lietuvai. Naujame įstatymo projekte randame labai radikalių nuostatų. Visų pirma dėl burmistro, kaip vykdomosios valdžios, statuso. Buvo numatyta, kad „Miesto burmistą ski-

⁴¹ Ten pat, p. 348.

⁴² Ministerijos patarėjo 1929 09 07 raportas vidaus reikalų ministrui (be parašo). *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 333a, l. 144.

⁴³ Ten pat, l. 145.

⁴⁴ Ten pat, l. 146.

⁴⁵ Ten pat, l. 144.

⁴⁶ Ten pat.

⁴⁷ Einamieji klausimai. *Lietuvos aidas*, 1929 07 02, nr. 146, p. 1.

ria ir atleidžia Respublikos Prezidentas, vidaus reikalų ministeriui pristačius⁴⁸. Taigi šiuo įstatymu būtų buvę panaikinti burmistrų rinkimai (iki tol burmistrą rinko taryba). Centrinė valdžia siekė pasilikti teisę skirti savo statytinį – lojalų jai asmenį.

Be to, „Kauno miesto savivaldybės“ įstatymo projekte išvardintos veiklos sritys, kuriose tarybos priimti nutarimai turėjo būti tvirtinami vidaus reikalų ministro ir tik po to vykdomi: nekilnojamojo turto įsigijimas ir disponavimas juo; paskolų ėmimas; miesto įmonių išnuomavimas; įvairios sutartys, sudaromos ilgesniam – 5 metų – laikotarpiui; taip pat nutarimai rūpintis valstybės lėšomis šelpiamųjų reikalais⁴⁹.

Savivaldybių administracinę priežiūrą tiesiogiai turėjo vykdyti VRM savivaldybių departamentas. Departamento direktoriui turėjo būti pristatomi tarybos posėdžių protokolai, kuriuos peržiūrėjęs, jis galėjo „užprotestuoti vidaus reikalų ministrui“. Departamento direktoriaus užprotestuoti tarybos nutarimai negalėjo būti vykdomi, kol tų klausimų neišsprendžia vidaus reikalų ministras. Vidaus reikalų ministras galėjo paleisti miesto tarybą, rinkimus surengiant ne vėliau kaip per 6 mėn. (tarybos funkcijas tuo metu vykdo valdyba)⁵⁰.

Įstatyme Kaunui, kaip ir ankstesniuose savivaldybių įstatymuose, pakartota, kad „savivaldybės įstaigose rašomasis darbas“ atliekamas lietuvių kalba. Miesto tarybos rinkimus, taip pat ir „smulkias“ taisykles rinkimams vykdyti turėjo skelbti vidaus reikalų ministras. Jam pavesta tvirtinti Kauno savivaldybės tarnautojų etatus⁵¹. Miesto valdyba balsų daugumą privalėjo spręsti jai pavestus reikalus, o juos vykdyti turėjo burmistras, „kuris betgi gali sustabdyti jų vykdymą, apie tai pranešdamas tarybai“⁵². Projekte buvo numatyta, kad jei kas iš miesto valdybos narių „netinkamai eitų savo pareigas“, tai galėjo būti pašalintas Savivaldybių departamento direktoriaus nutarimu, tvirtinamu vidaus reikalų ministro⁵³. Šis įstatymo projektas buvo parengtas 1929 m. birželį, tačiau nepavyko rasti duomenų apie jo svarstymą ir išsiaiškinti, kodėl jis vis dėlto nepriimtas. Gal pabijota opozicijos ir Kauno savivaldybės reakcijos? Tuometinis ilgametis burmistras J. Vileišis turėjo didžiulį autoritetą ir nevengė kritikuoti vykdomos savivaldybių reformos.

Įtampa tarp centrinės valdžios ir Kauno miesto savivaldybės buvo jaučiama ir vėliau. 1930 m. liepos–rugsėjo mėn. Valstybės kontrolė atliko nuodugnią Kauno savivaldybės reviziją. Po jos konstatuota, jog miestas tvarkosi labai blogai: „Valdyba savavališkai išleido visų fondų pinigus, užstatus, depozitus, pensinės kasos kapitalą, neteisėtai verčiasi trumpalaikėmis paskolomis, išduoda

⁴⁸ Kauno miesto savivaldybės įstatymas 1929 06. Projektas, *KAA*, f. 219, ap. 2, b. 7, l. 88.

⁴⁹ Ten pat, l. 91.

⁵⁰ Ten pat, l. 92.

⁵¹ Ten pat, l. 90.

⁵² Ten pat, l. 89.

⁵³ Ten pat, l. 90.

neapmokėtus terminuotus kasos orderius. Tokiu savo netinkamu šeimininkavimu valdyba sistematiškai brenda į skolas ir savo finansus veda prie bankroto (...) Nors į valdybos neleistiną šeimininkavimo būdą anksčiau buvusių revizijų jau ne kartą ir buvo nurodyta, tačiau į tai visai nereaguojama.⁵⁴ Visur aiškiai matyti neigiamas nusistatymas miesto valdybos atžvilgiu. Baigiant pristatyti reviziją, spaudoje konstatuota: „Susidaro įspūdis, kad vadinami demokratiški savivaldybės pagrindai yra tik širma, kuria užsidengę visokie vedėjai ir net rinktieji tarybos atstovai varo savo asmeniškus biznelius. Atsakyti prieš nieko padaryti negalinčius miesto gyventojus daug lengviau nei prieš ministeriją ar nesuvaržytą burmistrą. Štai todėl kai kas taip bijo miestų savivaldybių reformos. Ir taip prašosi palikti „demokratiškus pagrindus“⁵⁵. Kauno savivaldybė buvo raginama nusiimti „kanikinės dėl demokratybės vainiką“ ir „susitvarkyti“. Pabrėžiama buvusi per didelė savivaldybės autonomija ir per didelė kolektyvinė atsakomybė.

Miesto valdyba, atsakydama į kaltinimus, norėjo įrodyti, kad revizija jau iš karto buvo atlikta su išankstiniu nusistatymu: „Revizijos darbai, berods, buvo panašesni į policijos kvotą, nekaip į reviziją“. Abejota revizijos kompetencija ir geranoriškumu: „Kas nesupranta ir nepažįsta savivaldybių veikimo, tas visai negali kontroliuoti, nes reikia patyrusių, šią darbo sritį pažįstančių darbininkų. Antra vertus, reikalinga, kad tokio darbo imtųsi žmonės, kupini gražių ir širdingų norų išaiškinti viską, kas galbūt negerai daroma, ir kad tie žmonės gerbtų tiek pačią įstaigą, tiek joje dirbančius žmones. Buvusieji revizoriai, berods, nepasižymėjo šiomis savybėmis“⁵⁶.

Minėta revizija atskleidė daug neūkiškumo pavyzdžių. Ir jei centrinė valdžia tai suvokė kaip „opozicinės“ savivaldybės aplaidumą, tai Kauno miesto valdžia siekė įrodyti revizorių nekompetenciją ir tendencingumą. J. Aničas teigia, kad, be pastebėtų realių trūkumų, aktuose gausu niekuo nepagrįstų kaltinimų⁵⁷. Vis dėlto panagrinęjus galutinę revizijos ataskaitą, kurioje jau įvertinti ir miesto valdybos atsakymai į kaltinimus, matyti, kad savivaldybė į daugelį priekaištų negalėjo argumentuoti atsakyti. Kita vertus, kai kuriems klausimams argumentų pritrūkdavo ir valstybės kontrolei. Įvertinus savivaldybės atsakymus į beveik šešiasdešimt pastabų, kontrolieriams teko sutikti su šešiolika miesto valdybos pasiaiškinimų, kai kurias pastabas savivaldybei pavyko iš dalies atremti⁵⁸.

1931 m. gegužės mėn. pasirodė naujas Savivaldybių įstatymas. Juo visuose miestuose panaikintos valdybos, vykdomąja vienasmene valdžia tapo bur-

⁵⁴ 1930 m. liepos–rugsėjo mėn. Kauno miesto valdybos revizijos aktai, *LCVA*, f. 379, ap. 1, b. 2273, l. 95.

⁵⁵ Alm. Ar čia vieta kalboms apie demokratiškumą? *Lietuvos aidas*. 1930 11 26, nr. 270, p. 4.

⁵⁶ Dėl tariamųjų Kauno miesto saviv. veikimo netobulumų. *Lietuvos aidas*. 1930 12 06, nr. 279, p. 7.

⁵⁷ J. Aničas, *Jonas Vileišis 1872–1942...*, p. 351.

⁵⁸ Valstybės kontrolės Bendrosios revizijos departamento 1931 05 30 nutarimo nuorašas dėl padarytos 1930 m. liepos–rugsėjo mėn. Kauno miesto savivaldybės įstaigų revizijos, *LCVA*, f. 379, ap. 2, b. 2096, l. 1–79.

mistras. Pagal šį įstatymą visuose pirmaeiluose miestuose, drauge ir Kaune, apskrities viršininkas turėjo pristatyti burmistrą ir jo padėjėją vidaus reikalų ministro tvirtinimui. Tik tuo atveju, jeigu burmistras būtų nepatvirtinamas, rengiami antri rinkimai. Jei vėl nepatvirtinamas (arba neišrenkamas), burmistrą turėjo skirti vidaus reikalų ministras, o Kaunui – Ministrų kabinetas. Taip pat buvo numatytas burmistro atšaukimo mechanizmas – Kauno burmistrą už netinkamą pareigų ėjimą galėjo atšaukti Ministrų kabinetas (kituose miestuose – vidaus reikalų ministras). Miesto tarybą galėjo paleisti vidaus reikalų ministras, Ministrų kabinetui nutarus.

Bene svarbiausia naujovė, palietusi Kauną – vieną trečdalį tarybos narių miestui, kuriame yra vyriausybės būstinė, skyrė Ministrų kabinetas „iš asmenų, turinčių teisę būti renkamais to miesto tarybos nariais“. Dar svarstant šio įstatymo projektą, Lietuvos miestų ir miestelių sąjungos suvažiavime jis buvo griežtai kritikuotas. Kauno burmistras J. Vileišis, kartu miestų ir miestelių sąjungos valdybos pirmininkas, pasisakė prieš tarybos narių skyrimą sostinei⁵⁹. Tačiau tautininkų įstatymas vis dėlto buvo priimtas. Dar po kelerių metų, 1934 m. spalio mėn., priimta įstatymo pataisa, jog Ministrų kabinetas, nors skiria atstovus į Kauno miesto tarybą visai kadencijai, tačiau juos gali bet kada atšaukti ir paskirti kitus⁶⁰. Skyrimo ir tvirtinimo principas apribojo rinkimų principo įgyvendinimą vykdomųjų institucijų lygiu.

Tai nebuvo nauja to meto Europoje. Valstybės, pavyzdžiui, Italija ir Vokietija, kurių nedemokratiniai režimai siekė savivaldybes panaudoti savo interesams, gana plačiai taikė kai kurias radikalias priežiūros formas (pvz., savivaldybių ir jų narių skyrimą bei atšaukimą, teisę pakeisti nutarimus). Tai galėjo apriboti ar net panaikinti vietos savivaldos institucijų savarankiškumą. Skyrimo principas taikytas Latvijoje ir Estijoje, kur taip pat buvo autoritariniai režimai⁶¹. 1931 m. metų savivaldybių įstatymu savivalda, nors ir nebuvo panaikinta, tačiau gerokai apribota.

Išvados

1918–1920 m. Kauno savivaldybės nesutarimus su centrine valdžia sąlygojo neaiškios kompetencijos ribos tarp savivaldybės ir kitų institucijų. Centrinės valdžios silpnumas, nepatyrimas ir nestabilumas grioė jos autoritetą. Todėl gilesnes administravimo tradicijas

⁵⁹ Lietuvos miestų ir miestelių sąjungos valdybos 1930 10 28 raštas vidaus reikalų ministrui, LCVA, f. 379, ap. 3, b. 12, l. 59.

⁶⁰ Vietos savivaldybės įstatymo pakeitimas 1934 10 01, *Lietuvos valstybės teisės aktai (1918 II 16 – 1940 VI 15)*, Vilnius, 1996, p. 338.

⁶¹ G. Žilinskas, *Vietos savivaldybių statusas Lietuvos Respublikoje 1918–1940 m.* Kaunas, 1999, p. 22.

turinti Kauno savivaldybė nevengė prieštarauti centrinei valdžiai, kai kada ir nevykdyti jos nurodymų. Kita supriešinimo priežastis – miesto tarybos tautinis margumas ir kai kurių jos narių nelojalumas valstybei. Ilgiausiai tarpusavio įtampa tvyrojo dėl lietuvių kalbos vartojimo savivaldybėje.

Tautininkų vyriausybę erzino Kauno savivaldybės tautinė sudėtis ir atvira opozicija centralizacijos politikai, todėl 1929 m. buvo rengiamas specialus įstatymas Kauno savivaldybei, o 1931 m. įstatymu savivalda dar labiau apribota.

Aistė Morkūnaitė-Lazauskienė

RELATIONSHIP BETWEEN
KAUNAS MUNICIPALITY AND
GOVERNMENT (1918–1931)

Summary

The article focuses on communication between the central government and the local government in Kaunas. In 1919–1920, the central government was rather weak and inexperienced, whereas Kaunas municipality had long-lasting traditions of administration. The article discusses several cases, when regulations of the central government were rejected or ignored by the city council or the city board. One of the most important questions was the usage of Lithuanian as the state language instead of Russian in the municipality. Lithuanians in the city council remained a minority till 1931. The ethnic and political composition of the city council and its opposition displeased the government. There were plans to prepare a special law on Kaunas municipality. Municipalities of Lithuania were blamed for having too much autonomy and too little accountability. The new law on local government limited the autonomy of municipalities, especially the Kaunas municipality. According to the law, one third of the Civil Council members was appointed by the government.